तत्र[1] भावः—

निर्विकारात्मके[2] चित्ते भावः प्रथमविक्रिया ॥ ९३ ॥

जन्मतः[3] प्रभृति निर्विकारे मनसि उद्बुद्धमात्रो विकारो भावः ।

यथा[4]—

'स[5] एव सुरभिः कालः स एव मलयानिलः ।
सैवेयमबला किंतु मनोऽन्यदिव दृश्यते ॥'

अथ हावः—

भ्रूनेत्रादिविकारैस्तु[6] संभोगेच्छाप्रकाशकः ।
भाव एवाल्पसंलक्ष्यविकारो हाव उच्यते ॥ ९४ ॥

यथा—

'विवृण्वती[7] शैलसुतापि भावमङ्गैः स्फुरद्बालकदम्बकल्पैः ।
साचीकृता चारुतरेण तस्थौ मुखेन पर्यस्तविलोचनेन ॥'

अथ हेला—

हेलात्यन्तसमालक्ष्यविकारः[8] स्यात्स एव तु ।

स एव भाव एव ।

विच्छित्तिविशेषं विलक्षणवैचित्र्यम् ॥ **प्रथमविक्रिया** संभोगेच्छायाः प्रथमः प्रकृतिविपर्यासः । उद्बुद्धमात्रः, नतु स्फुटं प्रतीयमानः । एतेन हावहेलालक्षणातिव्याप्तिर्वारिता ॥ कौमारे चाञ्चल्यादिरहितानां भ्रूनेत्रादीनां चाञ्चल्यादिरूपप्रकृतिविपर्यासैरल्पसंलक्ष्यविकारः ईषल्लक्ष्यस्वभावः । एतेन हेलालक्षणातिव्याप्तिर्वारिता ॥ **विवृण्वती** प्रकटयन्ती । साचीकृता वक्रीकृता । पर्यस्तविलोचनेन शिवे

भोज्या प्रलापिनी ॥ पित्तला शोणनयना गौराङ्गी कुशला रते । सा चतुर्धा पुनरपि नायिका प्रतिनायिका ॥ यथा द्रुपदजा प्रोक्ता वेणीसंहारनाटके । हेतुरीर्ष्यारुडादीनां सपक्षा प्रतिनायिका ॥ दुर्योधनस्य दयिता तत्र भानुमती यथा । तस्याः कैश्चिद्गुणैर्हीना पूज्या चैवोपनायिका ॥ समा न्यूनापि वा किंचित्कनीयस्यनुनायिका ॥' इत्यादि मन्दारमरन्दे ॥

---

१. 'लक्षणान्याह' ग. २. 'निर्विकारात्मकात्सत्त्वाद्भावस्तत्राद्यविक्रिया' इति ग. ३. 'जन्मतः' इति फक्किका नास्ति ग-पुस्तके. ४. 'यथा इत्यतः प्राक्' ग-पुस्तके 'तत्र विकारहेतौ सत्यपि अविकारकरं सत्त्वम् ।' इति पाठः. ५. 'स एव—' इति नास्ति ग-पुस्तके, तत्स्थाने तु 'श्रुताप्सरोगीतिरपि क्षणेऽस्मिन्—' इति श्लोको दृश्यते. ततः 'अविकाररूपात्तस्मात्सत्त्वाद्यः प्रथमो विकारान्तर्विपरिवर्ती बीजस्योच्छूनतेव स भावः । यथा—'हरस्तु किंचित्परिवृत्तधैर्यश्चन्द्रोदयारम्भ इवाम्बुराशिः । उमामुखे बिम्बफलाधरोष्ठे व्यापारयामास विलोचनानि ॥' इति पाठः. ६. 'हेवाकस्तु सशृङ्गारो हावोऽक्षिभ्रूविलासकृत् । प्रतिनियताङ्गविकारकारी सशृङ्गारः स्वभावविशेषो हावः ॥' इति ग. ७. 'विवृण्वती—' इति श्लोको नास्ति ग-पुस्तके. ८. 'स एव हेला सुव्यक्तशृङ्गाररससूचकः । हाव एव स्पष्टभूतो विकारभूतत्वात्सुव्यक्तशृङ्गाररससूचको हेला ।' इति ग.